

ONTDEKKEN WAAR HET OP AAN KOMT

Waarden in gesprek tussen ouders en team

In de zeventiger jaren vierde de ouderparticipatie hoogtij. Ouders eisten inspraak in de wijze waarop hun kinderen onderwijs kregen. Schoolteams probeerden ouders meer te betrekken bij wat op school gebeurde. In het onderwijs in oude buurten leefde dit met name heel sterk. Dit alles in het kader van het streven naar meer democratische verhoudingen. In de tachtiger jaren werd de inspraak van ouders in de school geformaliseerd via de medezeggenschapsraden. Verder werden ouders in verreweg de meeste scholen praktisch ingeschakeld, als hulpouder bij het lezen, en in het documentatiecentrum, bij excursies en in feestcommissies. Het leek echter wel of in heel veel scholen met de formalisering van de inbreng van ouders het inhoudelijke gesprek tussen school en ouders stakte. Dat geldt veel minder voor die (Jenaplan-)scholen die door of op initiatief van ouders gesticht zijn. Daar is, zeker de eerste jaren, een heel sterke inhoudelijke betrokkenheid bij de school. Maar ook daar geldt: hoe geef je daar vorm aan en hoe houd je het vol? Een verkenning van het gesprek over waarden, tussen huis en school, naar aanleiding van een conferentie van het Prospect Center in North Bennington, Vermont (USA), november 1990.

Waardenconflicten

Een gemengde kring van groepleid(st)ers en ouders praat over meningsverschillen tussen (leden van een) schoolteam enerzijds en ouders anderzijds. In een rondje worden verhalen verteld:

- De ouder van een (vijfdejaars-)kind dat bij het niveaulezen steeds bleef "hangen" bij niveau 8, de inhoud van de boekjes "stom" vond en uiterst zenuwachtig was bij het "nemen" van de leesvaardigheidstest. Dit kind kreeg een geweldige hekel aan lezen. Praten hierover met de school leverde weinig tegemoetkoming op. Dat veranderde toen de ouders (die zelf contacten hadden in de onderwijswereld) tegen de school zeiden dat zij het kind zouden gaan trainen op de lees-test. Toen "probeerden ze het nog eens" en kwam het kind eindelijk uit dat ellendige niveaulezen en kon het echt interessante boeken gaan lezen. Enkele jaren later las dit kind heel ingewikkelde literatuur op het terrein van zijn hobby, vogels en is het nog later een breed geïnteresseerde lezer geworden.
- De groepsleider die in de klas een kritische opmerking maakt over een weekendje "tropisch zwemparadijs", waaraan enkele kinderen uit zijn groep hebben deelgenomen. De ouders komen kwaad naar school, "waar bemoeit die man zich mee", etc.
- Ouders klagen over vuile kleren door schilderen.
- Ouders van een jongste kind in een stamgroep, die vinden dat dat kind onvoldoende tot haar recht komt, teveel door de oudere kinderen wordt weggedrukt, bijvoorbeeld in kringgesprekken.
- Een groepsleidster, die vindt dat een bepaald kind veel te laat naar bed gaat en daar wat over zegt tegen de ouders, die voorts vinden dat dat de school niet aangaat.
- Ouders, die klagen over het in hun ogen te lage tempo van leesvorderingen, die ze wijten aan de in de school gebruikte didactiek.

- Een groepsleider, die veel tijd besteedt aan koken en bakken als onderdeel van wereldoriëntatie en daarover kritische opmerkingen van ouders krijgt.
- Ouders die zich storen aan het in hun ogen ongenueanceerd bespreken van politieke problemen op school.

Allemaal meningsverschillen, die kunnen berusten op misverstanden, maar ook vaak teruggaan op verschillen in wat men belangrijk vindt:

Top van de ijsberg

De gespreksleider haalt als tussentijdse samenvatting uit deze verhalen een aantal waarden, die daarin een rol spelen, bijvoorbeeld:

- veiligheid en gezondheid;
- wat "netjes" is;
- wat "waarheid" is;
- wat de inhoud van het onderwijs (vooral) hoort te zijn;
- zorg hebben voor elkaar;
- hoe leerprocessen horen te verlopen;
- rechtvaardigheid in de onderlinge verhoudingen;
- "juist" taalgebruik;
- soberheid, tegenover verspilling (met het oog op het milieu);
- etc.

Elke school maakt onderscheid tussen dat wat niet onderhandelbaar is (bijvoorbeeld elkaar niet slaan) en dat waarover te praten valt. Het is van belang hierover duidelijkheid te krijgen. Deze duidelijkheid heeft te maken met de identiteit (= herkenbaarheid) van deze school. "Kleine dingen" kunnen blijken de top van een ijsberg te zijn. Ze zijn soms tekens van veel grotere verschillen in mens- en wereldbeeld. Hieruit kunnen grote conflicten voortkomen. Vertrouwdheid met het terrein van de waarden heeft als voordeel dat je als school weet waar je problemen tegen kunt komen.

Je blijft ermee bezig

Ik doe mee aan de najaarsconferentie van 1990

van het Prospect Center in North Bennington, Vermont, USA. Vanuit Prospect School en Center werd in Mensen-kinderen al eerder bericht 1). Thema van de conferentie is "school en ouders". Tijdens de conferentie worden in kleine groepen kindbesprekingen gehouden op een manier als in het eerder gepubliceerde artikel wordt beschreven. Verschil is dat de presentatie van het kind gebeurt door de groepsleid(st)ers en een ouder van het betreffende kind. Een van de ouders zegt later, in een plenaire zitting: "Dit is de eerste keer in mijn leven dat leerkrachten belangstelling hebben voor mijn visie als ouder op mijn kind!"

In kleine groepen is tevens gepraat over "waarden in de relatie school-ouders". Na een ronde verhalen, zoals hierboven weergegeven, geeft de groepsleider een samenvatting: welke waarden waren in de verhalen in het geding? Welke zijn er nog meer? Na deze samenvatting volgt een tweede ronde met verhalen, maar nu, onder invloed van de samenvatting, meer toegespitst. Als alle groepen weer bij elkaar komen wordt er samenvattend gerapporteerd.

Enkele waarden die er in deze ronde uitspringen:
- *Diversiteit tegenover inclusiviteit.*

Mensen (-kinderen) verschillen onderling, gelukkig maar. Die verschillen zijn als regel waarde-vol, in allerlei opzichten. Maar naast dit individuele, dit persoonlijke, is er ook het gemeenschappelijke, het inclusieve. Beide waarden mag je niet tegen elkaar wegstrepen (of....of). Tussen individu en groep bestaat een gezond spanningsveld. Onkritische aanpassing aan de groep is evenmin gewenst als "ikke, ikke, ikke en de rest kan stikken". Het begrip "inclusief denken", zoals Feitse Boerwinkel dat omschreef, n.l.

"een denken, dat er principeel van uitgaat dat mijn heil (geluk, leven, welvaart) niet verkregen wordt ten koste van of zonder de ander, maar dat het alleen verkregen kan worden als ik tegelijk het heil van de ander beoog en bevorder"

heft de spanning niet op, maar maakt deze vruchtbaar: elke keer weer moet ik kiezen in dat spanningsveld 2).

- "*Fairness*" (eerlijkheid, gelijke kansen) tegenover *uniciteit*.

Een andere verwoording van hetzelfde spanningsveld. Dit komt met name naar voren bij het beschrijven en beoordelen van de leerresultaten van de kinderen. Is het eerlijker één zo objectief mogelijke kwaliteitsstandaard voor alle kinderen vast te houden, ook tegenover de kinderen zelf, dan meer subjectieve individuele beoordelingen te hanteren? Hoe "fair" is het onderling vergelijken van kinderen met dezelfde gestandaardiseerde toetsen?

Als je dit laatste verwerpt of relativeert omdat je een grote nadruk legt op de uniciteit van het kind (de persoon), dan moet je toch ook gegevens hebben die hout snijden. Hoe kom je daaraan en

hoe werk je ermee? De Prospect-mensen zoeken het wat dit betreft vooral in zorgvuldige documentatieprocessen, verbonden met wekelijkse kindbesprekingen 3).

* *Respect* voor anderen, tegenover *authenticiteit*. Nogal wat volwassenen ervaren authentieke (directe en spontane) uitingen van kinderen tegenover volwassenen als een gebrek aan respect en discipline. In dezelfde sfeer ligt het al of niet bij de voornaam noemen van ouders of groepsleid(st)ers, al ligt daar het accent niet zozeer op de authenticiteit, als op de vertrouwelijkheid.

* De behoeften en mogelijkheden van dit kind worden door de school soms heel anders ingeschat dan door de ouders. Prospect bijvoorbeeld probeert de sterke kanten van kinderen te ontdekken en daarmee verder te werken, daarop verder te bouwen, terwijl sommige ouders de *zwakke* kanten van kinderen allereerst gecompenseerd willen hebben. De gemeenschappelijke waarde "*zorg*" wordt zodoende geheel verschillend ingevuld.

Discussies over dit soort waarden zijn sterker en feller als de school vreemd is voor ouders (en kinderen). De school moet proberen om zaken (bijvoorbeeld opvattingen over "leren") te vertalen in dingen die ouders vertrouwd zijn. Ouders moeten zien dat je minstens aan de wettelijke eisen voldoet, maar dat wel op je eigen manier doet en dat je eigenlijk een rijker curriculum hebt. Van belang is ook dat kinderen, groepsleid(st)ers en ouders leren luisteren en argumenteren 4). Verder moet duidelijk zijn wat de (mede-)verantwoordelijk is voor wie - is het feit dat kinderen thuis geslagen of zelfs misbruikt worden ook een zaak voor de school? Een vaak lastige kwestie, omdat bij het beoordelen hiervan ook culturele verschillen een rol spelen 5).

Het verdient aanbeveling dat in de samenstelling van een schoolteam de culturele verscheidenheid van de kinderen rond de school min of meer weerspiegeld wordt. Dan kan er meer sprake zijn van begrijpen-van-binnenuit.

Bepaalde discussies komen overigens steeds weer terug, doordat de schoolbevolking verandert, het team een andere samenstelling krijgt en er van buitenaf nieuw beleid op de school afkomt waarop gereageerd moet worden. Je blijft er mee bezig. Als er verschillen in waarden zijn tussen ouders en school is het kind het centrum daarvan.

Waarde en waarden

Het thema "waarden" is fundamenteel voor wat met recht "opvoeding" genoemd kan worden. Opvoeding, "educatie", is geworteld in waarden, met als belangrijkste de waarde van de persoon. Als onderwijs tot puur techniek wordt, alleen gericht op het leren van vaardigheden en gewoontes, reproduceren de scholen de waarden

die in de maatschappij domineren. Mensen zijn echter méér, n.l. dragers en vormgevers van waarden. Maar wat is voor ons, voor u lezer, nu een waarde? Wat is dat voor iets? Ik zit in een grote dubbele kring, als mij deze vraag gesteld wordt. Onderwijsmensen en ouders. Iedereen krijgt 5 minuten de tijd om over de vraag na te denken. Ik maak voor mezelf wat aantekeningen over mijn gedachten en gevoelens bij "waarde". Na deze stilte-periode begint een ronde waarin mensen die dat willen hun ideeën delen met de hele groep. Een werkwijze die ook in Jenaplan-scholen navolging verdient. Let wel: het gaat om het delen van gevoelde betekenissen, niet om het zomaar associëren op het woord "waarde".

Wat is een "waarde"? Een bloemlezing:

- Jezelf investeren in anderen en in de wereld.
- Iets dat sterke gevoelens oproept, die moeilijk onder woorden te brengen zijn en je kracht geven om in beweging te komen, te handelen, andere mensen aan te zetten om in beweging te komen.
- Het beste doen wat ik kan doen en waardoor ik ook kritisch ben naar anderen toe.
- Het heeft te maken met de werkelijke prioriteiten die je stelt.
- De taal bevat vaak onuitgesproken waarden, bijvoorbeeld in het gebruik van zwart en wit, licht en donker, ("de donkere middeleeuwen", "zwart als de nacht"). Die moet je proberen te herkennen.
- Het is wat ik zie als mijn plaats in de wereld, een richtingsgevoel, en gids.
- Bij mij komt het beeld op van de balans - het tegen elkaar afwegen van dingen.
- Er zijn vaak tegengestelde waarden. Zo hecht ik grote waarde aan creativiteit, maar hoe waardeer je het als kinderen heel creatief van LEGO een geweer maken?
- Rechtvaardigheid, schoonheid en vreugde, waarheid, vrede.
- Het is het waarderen van sterke punten van jezelf en anderen en het waarderen van zwakke punten als terreinen voor groei.
- Wat "waarde" en "waardevol" is wordt heel erg oppervlakkig onder invloed van de commercie: "als je zuinig bent op je tijd ("if you value your time").....blablablablabla"
- Hoe vinden we een weg tussen "alles is even waardevol" (relativisme) en het meer of minder absoluut stellen van waarden (dogmatisme)?
- Iets leren waarderen kost tijd.

Een rijk spectrum aan betekenissen, elk verbonden of te verbinden met verhalen. Het gaat erom hoe we de wereld en onszelf (we zijn ook waarneemers van onszelf) zien. De factor tijd is belangrijk: pas in de loop van de tijd wordt duidelijk wat onze werkelijke waarden zijn en wat echt stand houdt (toetsing door het echte leven). Bovendien blijkt uit datgene waaraan je vooral tijd besteedt (je prioriteiten) wat je op dat moment (wellicht noodgedwongen, maar het verdient zelfkritisch onderzoek of dat echt zo is) het hoogst of het laagst waardeert.

Enkele begrippen

Hierboven is verslag gedaan van een gesprek over *gevoelde betekenissen* rond "waarde" en "waarden". Zo'n vorm van reflectie zou ook in een schoolteam of in cursusverband kunnen plaatsvinden. Het is het ontstaan van een begrippenkader "van onderaf", met als voordeel een grote mate van doorleefdheid en praktijk-nabijheid. Het lijkt mij echter nuttig om, als hulpmiddel (orderingsmiddel), ook enkele begrippen en omschrijvingen aan te reiken vanuit een theoretisch kader. Wie het bruikbaar vindt gebruikt het, wie niet, die kan het negeren.

Allereerst het begrip "waarde". In het populaire taalgebruik is dat alles wat mensen nastreven, "van waarde achten". In de sociale wetenschappen wordt dit echter als regel betiteld als "doelen". Waarden liggen "dieper". Een waarde is een centrale maatstaf met behulp waarvan mensen hun eigen gedrag en dat van anderen beoordelen. Ze worden aangeduid met woorden als "trouw", "moed", "nut", "schoonheid", "rechtvaardigheid", "eerlijkheid", "waarheid", "gezondheid", etc. Een waarde is ook te onderscheiden van een "belang". Ik wil eerlijk, moedig, etc. *zijn*, ik wil geld, prestige, etc. *hebben*. Ook moeten waarden onderscheiden worden van normen. Normen zijn concrete richtlijnen voor het gedrag, hoe je je in bepaalde omstandigheden hoort te gedragen. Normen zijn "de regeltjes". Normen hangen wel samen met waarden. Niet zomaar, zonder kloppen, iemands kamer binnengaan, is een norm, die samenhangt met de waarde "respect voor iemands eigen leefwereld". Normen zijn als regel aan meer veranderingen onderhevig dan de meer abstracte waarden. Rond normen spreekt men wel over mensen die *afwijken* van de norm en dat wordt als regel als ongewenst beschouwd. Toch kan afwijken van de norm betekenen dat men de achterliggende waarde weer naar voren wil halen, als het "wezenlijke". In de Bijbel, met name het Nieuwe Testament, staan talloze verhalen over Jezus, die de normen geweld aandeed om de waarden weer helder te krijgen: een genezing op de sabbat (de rustdag), niet om de rustdag onderuit te halen, maar om de essentie ervan weer naar voren te halen: een dag van solidariteit met al het geschapene.

Binnen de waarden kan onderscheid gemaakt worden tussen:

- *instrumentele waarden*: nut, efficiëntie, effectiviteit, vrijheid (als "vrijheid van ....."); deze waarden zijn, zoals de naam aangeeft, afgeleide waarden, ze staan in dienst van andere, "hogere" waarden of zouden in dienst daarvan moeten staan;
- *intrinsieke waarden* te onderscheiden in:
  - ethische of morele waarden - waarheid, solidariteit, verantwoordelijkheid, vrijheid (als "vrijheid tot....."), vertrouwen, etc.;
  - esthetische waarden - schoonheid;
  - waarden als uniciteit (kinderen zijn geen middel tot een doel), integriteit van mensen (die je niet

mag aantasten), respect voor heelheid van levende wezens ("eerbied voor het leven") en zorgvuldigheid in het omgaan met materialen en dingen.

De basisprincipes Jenaplan omschrijven zulke intrinsieke waarden.

Slot

Dit artikel werd begonnen met verhaaltjes over alledaagse gebeurtenissen, vanuit de contacten tussen teamleden en ouders. Gaandeweg werd het wat abstracter, om handvatten te geven voor het gesprek tussen team en ouders. Dat

gesprek gaat vaak over alledaagse zaken, maar er zit heel vaak veel meer "onder". Het is belangrijk datgene wat er "onder" zit - belangen, normen en (vooral) waarden - te herkennen. Vertrouwdheid met het ingewikkelde terrein van de waarden kan ouders en team helpen bij het gesprek 6) en bij het gaandeweg ontdekken waar het vooral om gaat in de opvoeding, thuis en op school.

Dit artikel maakt deel uit van de verslaggeving over een studiereis van Kees Both naar de Verenigde Staten, november 1990.

Noten

1. Carroll, D./P. Carini. (1990), Evaluatie op grond van de praktijk in de klas, Mensen-kinderen, jaargang 6, nr. 2, november 1990.

2. Boerwinkel, F. (1966), Inclusief denken, Unieboek, Houten.
Zie ook: Both, K. (1987), Inclusief denken en verder, Mensen-kinderen, jaargang 3, nr. 1.

3. Zie het bij noot 1 genoemde artikel.
We komen hier in dit blad nog op terug.

4. Zoals in de sociocratie ook van belang is!

5. Tienhoven, H. van (1988), Klas: veilige plek, JSW, december 1988.

6. Zie over "waarde" ook: Ferry v.d. Miessen - Wereldoriëntatie als waardenoriëntatie, in Both, K. (red.), Wereldoriëntatie volgens Jenaplan, LPC-Jenaplan/CPS, Hoevelaken 1990.

De leiding van deze Kindergemeenschappen dient het opvoedingsdoel steeds voor ogen te houden. Dit geldt in de eerste plaats bij het adviseren inzake de aanstelling van nieuwe leerkrachten. Zij dienen door hun persoonlijke aard en door hun doen en laten in de school aan deze Richtlijnen concrete inhoud te geven. Hetzelfde geldt voor de leerkrachten onderling en voornamelijk in hun relatie tot de kinderen.

Enkele pedagogische richtlijnen voor een Kindergemeenschap volgens Jenaplan (1967).